

ارزش‌گذاری اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی با استفاده از روش ارزش‌گذاری مشروط (CVM): کتابخانه‌های عمومی شهر تهران

محمود مرادی^{۱*}، غلامرضا فدائی^۲، ابوالقاسم نادری^۳، شهرام فتاحی^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۵

چکیده

هدف: اصلی این پژوهش ارزش‌گذاری اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی با استفاده از روش ارزش‌گذاری مشروط و اهداف فرعی، برآورد میانگین تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی، عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر تمایل به پرداخت و ارزش‌گذاری اقتصادی و قیمت‌گذاری انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی مورد بررسی است.

روش‌شناسی: در این پژوهش از روش پیمایشی و ارزش‌گذاری مشروط (CVM) و تکنیک تمایل به پرداخت (WTP) استفاده می‌شود. جامعه پژوهش، استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های عمومی به تعداد ۱۷۶۰۰۰ نفر و نمونه انتخاب‌شده ۱۱۷۶ نفر و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه تمایل به پرداخت، شامل ۳۶ سؤال است. در این پژوهش از روش‌ها و الگوهای آماری مانند آمار توصیفی، رگرسیون خطی و رگرسیون لجستیک استفاده خواهد شد.

یافته‌های پژوهش: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میانگین تمایل به پرداخت پول برای هر نفر به‌طور سالانه برای خدمات کتابخانه‌های عمومی ۱۱۷۲۸/۲۲۰ تومان و میانه تمایل به پرداخت برای هر نفر ۱۰۰۰۰ تومان است. بنابراین با توجه به یافته‌های پژوهش ۲۵ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل دارند مبلغی معادل ۶۰۰۰ تومان و کمتر بپردازند، و ۵۰ درصد نیز تمایل دارند که ۱۰۰۰۰ تومان و کمتر از آن بپردازند، همچنین ۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل دارند سالانه مبلغ ۱۵۰۰۰ تومان و کمتر از آن برای حفظ و بهبود خدمات کتابخانه‌های عمومی بپردازند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که متغیرهای جنسیت، سن، شغل و سطح تحصیلات، بر تمایل به پرداخت استفاده‌کنندگان از خدمات کتابخانه‌های عمومی مؤثر است.

واژه‌های کلیدی: ارزش‌گذاری اقتصادی، ارزش‌گذاری مشروط، تمایل به پرداخت، خدمات کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های عمومی شهر تهران.

mahmoudmoradi@razi.ac.ir
ghfadaei@ut.ac.ir
anadery@ut.ac.ir
sh-fatahi@yahoo.com

۱. دانشجوی دکتری دانشگاه تهران و عضو هیأت علمی دانشگاه رازی
۲. استاد دانشگاه تهران
۳. دانشیار دانشگاه تهران
۴. استادیار دانشگاه رازی

مقدمه

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی از اهمیت زیادی در آموزش و اطلاع‌رسانی به جامعه برخوردارند و از عمده‌ترین نهادهای علمی، پژوهشی و آموزشی برای بهبود شرایط اجتماع محسوب می‌شوند. وجود چنین نهادها و مراکزی در جامعه علاوه بر عملکرد فراهم‌آوری، ذخیره، پردازش، اشاعه اطلاعات، بهبود سیاست‌گذاری و ذخیره، موجب ارتقای شرایط علمی، پژوهشی، اطلاع‌رسانی و آموزشی عموم مردم، دانشجویان و پژوهشگران نیز می‌شود. اهمیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌عنوان نهادهای اجتماعی و علمی، از نظر اقتصادی نیز جای بحث دارد.

امروزه در جوامع و در میان عامه مردم با توجه به تقاضای روزافزون نسبت به کتابخانه‌های عمومی، تجزیه و تحلیل عوامل مؤثر بر خواسته‌های جامعه استفاده‌کننده از دیدگاه اقتصادی به پیش‌بینی نیاز و سیاست‌گذاری کتابخانه‌ها کمک می‌کند. از جمله این عوامل ارزشی است که استفاده‌کنندگان برای منافع حاصل از استفاده از خدمات کتابخانه‌ها قائل هستند. بنابراین مطلوبیت ایجادشده از چنین مکان‌هایی بخشی از منافع مستقیم کتابخانه‌هاست که شامل استفاده از آنها برای گذراندن اوقات فراغت و سرگرمی، استفاده آموزشی و پژوهشی خواهد بود. کتابخانه‌های عمومی سازوکار لازم برای پژوهش، آموزش و اطلاع‌رسانی جامعه استفاده‌کننده را فراهم می‌آورند، بنابراین کمی کردن منافع آنها از اهمیت بسیاری برخوردار است. به‌عبارت دیگر برآورد ارزش پولی این نوع خدمات، نقش مضاعفی در مدیریت تلفیقی انسان و نظام‌های اطلاع‌رسانی ایفا می‌کند. در سطح خرد مطالعات ارزش‌گذاری موجب دستیابی به اطلاعات مربوط به ساختار و کارکرد کتابخانه‌های عمومی و نقش متنوع، پیچیده و مختلف آنها در حمایت از رفاه حال استفاده‌کنندگان و توسعه پایدار در جامعه می‌شود. ارزش‌گذاری اقتصادی را می‌توان به‌گونه مثبتی در هر چه بهتر کردن برنامه‌های مختلف کتابخانه‌های عمومی دخالت داد.

در این پژوهش هدف اصلی تعیین ارزش اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی و شناسایی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت استفاده‌کنندگان از خدمات کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های عمومی با استفاده از روش ارزش‌گذاری مشروط (CVM)^۱ و معیار تمایل به پرداخت (WTP)^۲ و در پایان ارائه الگویی برای ارزش‌گذاری و قیمت‌گذاری خدمات کتابخانه‌های عمومی است.

از دهه ۱۹۸۰ میلادی، این تصور وجود داشته که کتابخانه‌ها جزء ضروری فرهنگ جامعه به‌شمار می‌روند و هرچند ممکن است سایر نهادها و سازمان‌ها با زندگی مدرن دستخوش تغییر شوند، کتابخانه‌ها از این قاعده مستثنا هستند؛ این در حالی است که طی سال‌های اخیر، این مراکز

بیش از پیش با کمبود بودجه و امکانات مواجه بوده‌اند و بهترین راه برای ادامه حیات چنین سازمان‌ها و نهادهایی، مناسب بودن شرایط مالی و اقتصادی آنهاست (وارد، ۱۳۸۲: ۲۵). کتابخانه‌ها نهادهایی هستند که خدمات خود را به صورت رایگان در اختیار اعضای جامعه قرار می‌دهند. به عبارت دیگر، آنها به طور مستقیم از استفاده کنندگان هزینه‌ای دریافت نمی‌کنند، اما شرایط در حال تغییر است، به طوری که افزایش نرخ تورم و به تبع آن کاهش بودجه و قدرت خرید کتابخانه‌های عمومی از یک سو و افزایش انتظارات مراجعان برای دستیابی بهتر و سریع‌تر به اطلاعات روزآمد و نقش فناوری‌های نوین در تقویت انتظارات و کمک به راه‌اندازی خدمات جدید از سوی دیگر، کتابخانه‌ها را با چالش‌های جدیدی مواجه کرده است. بنابراین برای اینکه کتابخانه‌های عمومی قادر به ایفای نقش خود باشند، باید با تدوین دستورالعمل‌ها، مقررات و تأمین بودجه مستمر و تولید درآمد مناسب حمایت شوند. تأمین بودجه و کسب درآمد، فعالیت‌ها و خدمات کتابخانه‌های عمومی را بارور می‌کند و برای اینکه نظام کتابخانه‌ای به اهداف تعیین شده خود برسد، پشتوانه خوبی است (سینق، ۱۳۸۸: ۸۰).

ارزش اقتصادی کتابخانه‌ها، ارزش معیارهای پولی اساسی در علم اقتصاد مبتنی بر جایگزینی است و شاید در شرایط تمایل به پرداخت (WTP) بیان شده باشد. پایه و اساس مفهوم اقتصادی ارزش، در نظریه مدرن اقتصاد رفاه و با "انتخاب" مرتبط است. بر این اساس، با توجه به وضعیت اقتصادی افراد زن/مرد، هر فردی می‌تواند برای مصرف، کالاهای شخصی، عمومی یا دیگر کالاهای غیربازاری، از جمله خدمات کتابخانه را انتخاب کند (آبو، ۲۰۰۵). پس در این پژوهش سعی شده است که با توجه به عوامل جمعیت‌شناختی استفاده کنندگان، ارزشگذاری اقتصادی خدمات و میزان تمایل به پرداخت استفاده کنندگان برای خدمات کتابخانه‌های عمومی بررسی شود.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. برای بهبود یا حفظ خدمات کتابخانه‌های عمومی به طور کلی میزان تمایل استفاده کنندگان به پرداخت پول (میانگین تمایل به پرداخت) چقدر است؟
۲. برای بهبود یا حفظ انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی، استفاده کنندگان چه میزان تمایل دارند (میانگین تمایل به پرداخت) پول پرداخت کنند؟
۳. چه عوامل جمعیت‌شناختی بر تمایل به پرداخت استفاده کنندگان برای خدمات کتابخانه‌های عمومی به طور واقعی تأثیر می‌گذارد؟

۴. چه عواملی در قیمت‌گذاری و ارزش‌گذاری اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی تأثیر دارد؟

متغیرهای اساسی پژوهش

با توجه به اینکه تمایل به پرداخت WTP هر فرد (کاربران کتابخانه‌ها) تابعی از متغیرهای جمعیت‌شناختی بسیاری است، در این پژوهش متغیرهای مستقل (توضیحی): سن، جنسیت، سطح تحصیلات، میزان درآمد، شغل و تعداد افراد خانواده در نظر گرفته شده‌اند و متغیر وابسته در این پژوهش میزان تمایل به پرداخت WTP افراد است که به صورت دو جمله بلی (۱) و خیر (۰) نشان داده می‌شود.

ارزش‌گذاری خدمات کتابخانه‌های عمومی

ارزش‌گذاری بخش‌های فرهنگی و درک بهتر آن همیشه با مشکل جدی مواجه بوده است، و این نگرانی وجود دارد که بخش‌های فرهنگی، کم ارزش‌گذاری شوند، به عبارت دیگر جایگزینی ارزش‌گذاری اقتصادی با ارزش فرهنگی برابر یا نزدیک به صفر است، که این شرایط بخش فرهنگی را با آسیب جدی روبه‌رو می‌کند (اوبرین، ۲۰۱۰: ۲۱). به طور کلی این نگرانی معمولاً در سه مسئله مهم ریشه دارد که عبارتند از: ۱. معنای کلمه فرهنگ؛ ۲. چالش در زمینه تفاوت ارزش در بخش فرهنگی و ۳. مشکلات اندازه‌گیری بخش فرهنگی. در مجموع این اعتقاد وجود دارد که فرهنگ مفهوم دشواری است، به طوری که از جهتی آشنا و از جهتی پیچیده محسوب می‌شود و از این جنبه درک آن برای همه افراد بسیار سخت است. بنابراین مشکل تعریف فرهنگ هنوز موضوع بحث برانگیزی خواهد بود (اوبرین، ۲۰۱۰: ۱۱). کتابخانه‌های عمومی به عنوان بخشی از فرهنگ با این چالش‌ها نیز روبه‌رو هستند و درک شرایط آنها از نگاه افراد جامعه و ارزش و همچنین ارزش‌گذاری اقتصادی آنها را با مشکل مواجه کرده است، به طوری که جامعه استفاده‌کننده با دید ارزش اقتصادی، به ارزش و ارزش‌گذاری کتابخانه‌های عمومی نگاه نمی‌کنند، چرا که جامعه تاکنون به صورت رایگان از کتابخانه‌ها استفاده کرده است و پذیرش پرداخت پول برای خدمات کتابخانه‌ها کمی پیچیده به نظر می‌رسد.

بنابراین مشکلات و موانع عمده‌ای که سبب جلوگیری از پیشرفت تلاش‌ها در جهت وارد کردن کارکردهای کتابخانه‌ها در الگوهای اقتصادی می‌شود، نحوه ارزش‌گذاری کالاها و خدمات این گونه نهادهای اجتماعی در قالب پول خواهد بود. وجه مشترک الگوهای اقتصادی قیمت است و اغلب خدمات کتابخانه‌ای در بازار معامله نمی‌شوند و قیمتی هم ندارند. اما در دهه‌های اخیر

توفیق‌هایی در زمینه امکان ارزشگذاری اقتصادی این گونه کالاها و خدمات فراهم شده است. بنابراین، برای ایجاد پیوستگی میان خدمات کتابخانه‌ای و نظام اقتصادی می‌توان ارزش تعیین کرد. پس ایده‌آل این است که مبنای مشترکی برای مقایسه خدمات کتابخانه‌ای تعیین شود. بنابراین ارزش کالاهای اطلاعاتی و خدمات کتابخانه‌ها تابعی از میزان منفی است که از مصرف آن عاید استفاده‌کنندگان می‌شود، که اغلب برای همه افراد به یک اندازه ارزش ندارد و متفاوت است.

روش ارزشگذاری مشروط^۴

روش ارزشگذاری مشروط یکی از پر استفاده‌ترین رهیافت‌های ترجیحات اظهار شده^۵ بوده که برای ارزشگذاری انواع کالاهای فرهنگی به کار رفته است. این روش بر پاسخ‌های افرادی متکی است که به طور کیفی یا کمی از کالاهای عمومی (در اینجا کتابخانه) استفاده می‌کنند، و معمولاً در یک سناریوی بازار فرضی ارائه می‌شود (آبو، ۲۰۰۵: ۵۳). به عبارت دیگر روش ارزشگذاری مشروط، روش غیربازاری و انعطاف‌پذیری است که به طور گسترده در تجزیه و تحلیل هزینه - منفعت و ارزشگذاری کالاها و خدمات عمومی استفاده می‌شود. کاربرد روش ارزشگذاری مشروط برای کالاهای عمومی مانند کتابخانه‌ها، شامل برآورد و تخمین "ارزش‌های استفاده"^۶ و "ارزش‌های عدم استفاده"^۷ یا هر دوی آنهاست.

بنابراین روش ارزشگذاری مشروط (CVM) تلاش می‌کند تا تمایل به پرداخت (WTP) افراد را تحت سناریوهای بازار فرضی معین، تعیین کند. به عبارت دیگر، اساساً در روش ارزشگذاری مشروط، تلاش می‌شود تا مشخص شود که چگونه پاسخگویان تحت سناریوهای بازار فرضی مطمئن، راضی به پرداخت هستند. چرا که بازارهای فرضی در شرایطی استفاده می‌شوند که در آن پولی برای کالاها و خدمات غیربازاری ردوبدل نمی‌شود. این بازارها برای آزمودن نتایج روش ارزشگذاری مشروط نسبت به اثراتی مانند سواری مجانی یا اختلاف میان تمایل به پرداخت و تمایل به دریافت طراحی شده‌اند.

از آنجا که برای بیشتر خدمات و کالاهای عمومی، مانند خدمات کتابخانه‌ها، محیط زیست اجتماعی و اکوسیستم‌های طبیعی، بازاری وجود ندارد، رایج‌ترین رهیافت مبتنی بر بازار فرضی، ارزشگذاری اقتصادی منافع کالاها و خدمات عمومی به صورت مشروط است (هیل و همکاران^۸، ۲۰۰۵؛ خورشیددوست، ۱۳۷۶). این روش برای نخستین بار در ۱۹۵۸ در ایالات متحده آمریکا برای تعیین ارزش تفریحی پارک ملی و از آن پس در دهه ۱۹۷۰ در اروپا استفاده شد (بتمن و ویلیس^۹، ۱۹۹۹؛ هانمن^{۱۰}، ۱۹۹۱؛ بوهام^{۱۱}، ۱۹۷۲؛ دالبرگ^{۱۲}، ۱۹۷۴). در دهه ۱۹۹۰ برای اولین بار

روش ارزشگذاری مشروط در کشورهای در حال توسعه برای ارزشگذاری خدمات و کالاهای عمومی نظیر دسترسی به پارک، آب سالم، زمین و منظره‌های زیبا به کار رفت (بتمن و ویلیس، ۱۹۹۹).

طبق نظر نونان (نونان، ۲۰۰۳) روش ارزشگذاری مشروط به طور فزاینده‌ای برای منابع فرهنگی به کار می‌رود و روش مناسبی برای برآورد ارزش پولی خدمات کتابخانه‌هاست. در حقیقت در دهه‌های اخیر بسیاری از محققان و نویسندگان از روش ارزشگذاری مشروط برای برآورد ارزش پولی خدمات کتابخانه‌ها بهره برده‌اند. از آن جمله‌اند آبو، ۲۰۰۵؛ بارون و همکاران، ۲۰۰۵؛ کتابخانه ملی بریتانیا، ۲۰۰۴؛ الیوت و همکاران، ۲۰۰۷؛ هیدر، ۲۰۰۸؛ هالت و الیوت، ۲۰۰۳؛ هالت و همکاران، ۱۹۹۹؛ مک درموت، ۲۰۰۲؛ چونگ، ۲۰۰۷؛ ملو و پیرس، ۲۰۱۱.

روش‌های تمایل به پرداخت^{۱۳} و تمایل به دریافت^{۱۴}

در بازار کامل و رقابتی قیمت کالا منعکس کننده ارزش (مبادله) آن به واحد پولی است. این ارزش مبادله نتیجه تعامل بین فعالیت تولیدی (عرضه) و ترجیحات خریداران (تقاضا) بوده که با مجموع درآمد و انتخاب محدود شده است. اما در برخی موارد، کالاها و خدماتی هستند که در بازار مبادله نمی‌شوند و قیمت بازاری برای آنها وجود ندارد یا بازار به طور کامل عمل نمی‌کند و قیمت‌ها نامشخص است.

واحدهای ارزش که بر اساس قابلیت جانشینی کالاها و خدمات تعریف می‌شوند، به دو صورت تمایل به پرداخت (Willingness to Pay) برای کسب تغییر سودمندی و تمایل به پذیرش جبران نارسایی (Willingness to Accept Compensation) برای تغییر معکوس بیان می‌شود. تمایل به پرداخت و تمایل به پذیرش جبران نارسایی، واحدهای بنیادین ارزش هستند که می‌توان آنها را بر اساس هر کالا یا خدمات دیگری نیز تعریف کرد که افراد تمایل داشته باشند با کالاها یا خدمات مورد نظر مبادله کنند. اگرچه معمولاً پول به عنوان شاخص مبادله استفاده می‌شود، تمایل به پرداخت و تمایل به پذیرش جبران نارسایی را نمی‌توان بر اساس دیگر کالاها و خدمات مهم برای فرد اندازه گیری کرد.

تمایل به پرداخت، حداکثر پولی است که فرد تمایل دارد برای مقداری افزایش در استفاده کالاها و خدمات مورد نظر خود پردازد. تمایل به دریافت جبران نارسایی، حداقل پولی محسوب می‌شود که فرد تمایل دارد تا با اختیار خود مقداری از کالاها و خدمات در اختیارش را از دست بدهد. تمایل به جبران نارسایی مقداری است که فرد را بین دو وضعیت نگهداری دارایی یا از دست

دادن و دریافت غرامت پولی آن بی تفاوت می‌کند (محمدی، ۱۳۸۹). شایان ذکر است که در این پژوهش تنها از روش تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی استفاده شده است.

پیشینه پژوهش

در داخل کشور تاکنون تحقیق جدی در زمینه اقتصاد اطلاعات به ویژه اقتصاد کتابخانه‌ها صورت نگرفته، اما در خارج از کشور تحقیقات زیادی انجام گرفته است که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

استرود^{۱۵} و همکاران (۲۰۱۲) "ارزش اقتصادی و تأثیر کتابخانه‌های عمومی در لتونی" را بررسی کردند. در این پژوهش دو نگرش برای ارزشگذاری استفاده شده است: ۱. نگرش تمایل به پرداخت و ۲. نگرش تمایل به دریافت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که منافع کل تولیدشده به وسیله کتابخانه‌های عمومی لتونی از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۰ سالانه به طور متوسط حدود ۲۳/۸ میلیون لیت^{۱۶} بوده و این در حالی است که هزینه سالانه کتابخانه‌ها بیش از ۱۷ میلیون لیت برآورد می‌شود. در نتیجه منافع خالص کتابخانه‌های عمومی لتونی به طور سالانه نزدیک به ۶/۵ میلیون لیت خواهد شد. نتایج نشان می‌دهد که بیشترین سود خالص که از کتابخانه‌های عمومی حاصل شده، خدمات دسترسی رایگان به انواع منابع اطلاعاتی (به عنوان مثال استفاده از رایانه‌های شخصی و اینترنت) بوده که نسبت هزینه - منفعت ۳:۴ برآورد شده است، این میزان برای اتاق مطالعه ۴۵:۱ و خدمات امانت ۴۲:۱ و همچنین برپایی نمایشگاه‌ها ۷۷:۵ بود. روند مذکور نشان می‌دهد که در خدمات اولیه‌ای که کتابخانه‌های عمومی ارائه می‌کنند، عملکرد منافع پولی بیشتر از هزینه خدمات آنهاست. در نهایت این پژوهش نشان داد که منافع پولی غیرمستقیم کتابخانه‌های عمومی لتونی ۹/۸ میلیون لیت در سراسر کشور است.

ایکوچی^{۱۷} و همکاران (۲۰۱۲) پژوهشی در ژاپن با عنوان "انتخاب پرسشنامه دو گانه دوجانبه، روش ارزشگذاری مشروط برای ارزیابی کتابخانه‌های عمومی ژاپن" انجام دادند. در این پژوهش متغیرهای جنسیت، سن، دفعات استفاده از کتابخانه‌های عمومی و درآمد خانوارها را به عنوان متغیرهای توضیحی یا مستقل در نظر گرفتند و نیز ۱۱۰۸ نفر از ساکنان مختلف کشور به عنوان حجم نمونه انتخاب و تمایل به پرداخت آنها را برای کتابخانه‌های عمومی ژاپن جویا شدند. در این پژوهش با توجه به وسیله‌های پرداخت در کشور ژاپن که عبارتند از: مالیات^{۱۸}، هدیه^{۱۹}، حق الزحمه یا ورودیه^{۲۰}، تمایل به پرداخت کاربران بررسی شد، همچنین ورودیه کتابخانه‌ها برای تمایل به پرداخت استفاده و مبلغ مشخصی برای خدمات کتابخانه‌ها پیشنهاد شده است. در این مطالعه

کتابخانه‌ها را به دو طبقه یعنی نوع ۱ و ۲ تقسیم کردند. نتایج تحقیق نشان داد که میانگین تمایل به پرداخت در کتابخانه‌های عمومی نوع ۱، ۳۷۴/۹ ین و میانه تمایل به پرداخت آنها ۲۲۲/۴ ین و میانگین تمایل به پرداخت کتابخانه‌های عمومی نوع ۲، ۳۴۰/۴ ین و میانه تمایل به پرداخت آنها ۲۰۰/۱ ین بوده است. همچنین نتایج نشان داد که تفاوت معناداری بین کتابخانه‌های عمومی نوع ۱ و ۲ به‌طور آماری وجود ندارد. در نهایت نتیجه این بود که در بین پاسخگویان درآمد خانوارها و دفعات استفاده از کتابخانه‌های عمومی، در تمایل به پرداخت مؤثر و معنادار است.

گوده^{۲۱} (۲۰۱۲) به بررسی ارزشگذاری منابع پیوسته (Online) استفاده‌کنندگان کتابخانه‌های عمومی کارولینای شمالی، با استفاده از روش ارزشگذاری مشروط و تکنیک تمایل به پرداخت برای بررسی سه نوع خدمات کتابخانه، یعنی "ای - بوک"، "ای - اودیو بوک" و "آنلاین ویدئو" پرداخت. در این پژوهش متغیرهای جنسیت، سطح تحصیلی، سن، درآمد و دفعات استفاده از کتابخانه، به‌عنوان متغیرهای مستقل بررسی شدند. در پژوهش مزبور ۳۳ کتابخانه بازبینی شد. نتایج نشان داد که همبستگی پیرسون بین تمایل به پرداخت ای - بوک و تمایل به پرداخت ای - اودیو بوک ۰/۹۱۹. و همبستگی بین تمایل به پرداخت ای - بوک و تمایل به پرداخت آنلاین ویدئو ۰/۸۷۷. همچنین همبستگی بین تمایل به پرداخت ای - اودیو بوک و تمایل به پرداخت آنلاین ویدئو ۰/۸۷۲. است. در نهایت اینکه ارتباط بین سرانه هزینه کتابخانه و تمایل به پرداخت برای ای - بوک‌ها و آنلاین ویدئوها معنادار بود، اما برای ای - اودیو بوک‌ها معنادار نبود؛ همچنین ارتباط بین خدمت جامعه و تمایل به پرداخت برای هر سه منبع معنادار بود.

کو^{۲۵} و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی به ارزشگذاری اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی کره پرداختند. در این پژوهش انواع خدمات ارائه‌شده در کتابخانه‌ها با استفاده از روش ارزشگذاری مشروط بررسی شد، همچنین منافع کتابخانه‌ها یعنی ارزش خدماتی که اغلب به‌وسیله کتابخانه‌های عمومی ارائه می‌شود، نظیر دسترسی به مواد اطلاعاتی، تسهیلاتی و برنامه‌ها بررسی شده است. داده‌های این پژوهش از بیش از ۶۰۰ کتابخانه عمومی در کره و از ۱۲۲۰ کاربر گردآوری شد. نتایج نشان داد که برگشت سرمایه برای کل کتابخانه‌ها در کره ۳/۶۶ بود که این مقدار نسبت به کشورهای دیگر بسیار خوب ارزیابی می‌شود، به‌عنوان مثال: هزینه منفعت کتابخانه‌های عمومی نروژ ۴، کتابخانه‌های عمومی استرالیا، ۱/۳۶، کتابخانه‌های عمومی بریتانیا ۴/۴۰ و کتابخانه عمومی سنت لوئیس، ۳/۷۵ برآورد شده است. در ضمن نمونه‌های دیگری مانند: ملو و پیرس (۲۰۱۱)؛ چونگک (۲۰۰۷)؛ ژورا^{۲۶} (۲۰۰۵)؛ آبو (۲۰۰۵)؛ مک درموت مایلر^{۲۷} (۲۰۰۲) و غیره در

کشورهای مختلف در خصوص خدمات کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی، خدمات الکترونیکی و غیره انجام گرفته است که بیان آنها ضرورتی ندارد.

روش پژوهش و ابزار تحلیل داده‌ها

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و به روش پیمایش و نظرسنجی انجام پذیرفته و از روش ارزشگذاری مشروط (CVM)^{۲۸} و روش ترجیحات اظهارشده (SPM) استفاده شده است. مدل تحلیل داده‌ها، آمار توصیفی، رگرسیون خطی و الگوهای اقتصادسنجی بود و از رگرسیون لاجیت یا لجستیک استفاده شد. در الگوهای رگرسیونی (لاجیت) دوگانه^{۲۹} $Y=1$ ، اگر فرد مبلغ پیشنهادی را قبول کند و $Y=0$ در صورتی است که فرد مبلغ پیشنهادی را رد کند (امیرنژاد، عطائی سلوط، ۱۳۹۰: ۲۷۳).

شایان ذکر است که داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری علوم اجتماعی اس.پی.اس. اس نسخه ۱۹ و بر اساس ملاک‌های مشخص شده تجزیه و تحلیل شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است که تا حدودی از تحقیقاتی که در کشورهای مختلف دنیا به‌ویژه آمریکا، اروپا و استرالیا انجام گرفته است، به شکل خاص برای طراحی آن بهره گرفته شد. پرسشنامه مذکور از سه قسمت تشکیل شده است: قسمت اول اطلاعات جمعیت‌شناختی کاربران کتابخانه‌های عمومی و قسمت دوم اطلاعات اجتماعی و عمومی استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های عمومی است که در این مقاله از اطلاعات آن استفاده نشده است و قسمت سوم اطلاعات اقتصادی و میزان تمایل به پرداخت استفاده‌کنندگان برای انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی بود. اطلاعات این قسمت پرسشنامه از ۰ (صفر) تومان تا ۶۰۰۰ تومان و بیشتر تشکیل شده است، که استفاده‌کنندگان یا تمایل به پرداخت دارند (۱) یا ندارند (۰). اگر نداشته باشند، معمولاً صفر را انتخاب می‌کنند و اگر تمایل داشته باشند، یکی از گزینه‌های ریالی (۱) که بلی و تمایل به پرداخت است را بر اساس منفعتی که از خدمات کتابخانه می‌برند، انتخاب می‌کنند. پرسشنامه تاحدودی بر اساس سؤالات دوگانه میشل و کارسون انتخاب شده است که در دنیا برای تحلیل هزینه منفعت و تمایل به پرداخت برای کالاهای عمومی بدون بازار استفاده می‌شود و محقق نیز در ایران و در زمینه تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی، آن را به کار برده است.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری در این پژوهش عموم کاربران کتابخانه‌های عمومی نهادی شهر تهران است که زیر نظر نهاد کتابخانه‌های عمومی کل کشور مشغول به فعالیت هستند. تعداد مشخصی از کاربران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران از ۳۸ کتابخانه تحت بررسی انتخاب شده‌اند.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش جامعه آماری، کاربران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران است که حدود ۱۷۶۰۰۰ نفر زن و مرد بودند، که از میان آنها ۱۱۷۶ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. اغلب حجم نمونه در مطالعات CVM با توجه به روش‌های معمول انتخاب نمی‌شود، بلکه از روشی محاسبه می‌شود که میشل و کارسون با فرمول خاص خود پیشنهاد کرده‌اند:

$$n = \left(\frac{U_{1-\frac{\alpha}{2}} \cdot V}{D} \right)^2$$

در رابطه فوق N اندازه نمونه؛ v خطای معیار نسبی؛ $1 - \frac{\alpha}{2}$ سطح اطمینان و D تفاوت بین تمایل به پرداخت واقعی و تمایل به پرداخت برآورد شده است که به صورت درصدی از تمایل به پرداخت واقعی بیان می‌شود. در بیشتر تحقیقات انجام گرفته، مقدار خطای معیار نسبی (V)، عددی بین ۰/۷۵ و ۰/۹۶ و سطح معناداری را معمولاً پنج، ده یا بیست درصد انتخاب می‌کنند (صادقی، ۱۳۸۹؛ میشل و کارسون ۳، ۱۹۸۹؛ نقل در عسگری و مهرگان، ۱۳۸۰). در این مطالعه برای خطای معیار نسبی عدد ۱/۷۵ و سطح معناداری پنج درصد و نیز با ده درصد تفاوت بین تمایل به پرداخت واقعی و تمایل به پرداخت برآورد شده اندازه نمونه، ۱۱۷۶ نفر از کاربران کتابخانه‌ها تعیین شده است:

$$n = \left(\frac{1/96 \times 1/75}{0/10} \right)^2 \cong 1176$$

با توجه به برآورد نمونه از طریق فرمول پیشنهادی میشل و کارسون، تعداد نمونه ۱۱۷۶ نفر به عنوان تعداد نمونه آماری پژوهش محاسبه شده است. در بین کتابخانه‌های مذکور تعداد ۱۲۰۰ پرسشنامه تمایل به پرداخت بین پاسخگویان پخش شد، که از این تعداد ۱۱۶۳ پرسشنامه عودت داده شد. در ضمن روش نمونه‌گیری به این صورت بود که از بین ۳۸ کتابخانه شهر تهران ۳۰ درصد از آنها، یعنی ۱۱ کتابخانه به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند، به این شکل که از شمال، جنوب، شرق، غرب و شمال شرق و شمال غرب، جنوب شرق و جنوب غرب تعداد ۱۱ کتابخانه به تناسب انتخاب و پرسشنامه‌ها بین آنها پخش شد.

روایی و پایایی پرسشنامه

محقق بعد از تهیه پرسشنامه آن را برای ۱۰ نفر از استادان این حوزه و کسانی که در زمینه پرسشنامه‌های تمایل به پرداخت کار کرده بودند، ارسال کرد، همچنین پرسشنامه در اختیار استادان راهنما و مشاوران تحقیق نیز قرار گرفت، که بعد از عودت پرسشنامه و لحاظ توصیه‌ها، پرسشنامه برای بررسی پایایی در اختیار استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های عمومی قرار داده شد. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ انجام گرفت که میزان آلفای کرونباخ برای سؤالات پرسشنامه این تحقیق ۷۳ درصد به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

۱. آمار توصیفی

جدول ۱. میزان تمایل به پرداخت سالانه برای حفظ خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی (قیمت به تومان است)

مبلغ	شاخص‌های آماری
۱۱۷۲۸/۲۲	میانگین
۱۰۰۰۰	میانه
۰	کمترین
۲۰۰۰۰۰	بیشترین
۶۰۰۰	۲۵
۱۰۰۰۰	۵۰ درصدها
۱۵۰۰۰	۷۵

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که میانگین تمایل به پرداخت پول برای هر نفر در سال ۱۱۷۲۸/۲۲ تومان و میانه تمایل به پرداخت افراد ۱۰۰۰۰ تومان است. بنابراین با توجه به یافته‌های جدول فوق ۲۵ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل دارند مبلغی معادل ۶۰۰۰ تومان و کمتر بپردازند و ۵۰ درصد نیز تمایل دارند ۱۰۰۰۰ تومان و کمتر از ۱۰۰۰۰ تومان بپردازند، همچنین ۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان تمایل دارند سالانه مبلغ ۱۵۰۰۰ تومان و کمتر از آن را برای حفظ و بهبود خدمات کتابخانه‌های عمومی پرداخت کنند.

جدول ۲. میزان تمایل به پرداخت استفاده‌کنندگان برای بهبود و حفظ انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی (مبلغ به تومان است).

مؤلفه‌ها	میانگین	میانه	مد	کمترین	بیشترین
خدمات مرجع	۲۵۶۷/۸۹	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۰	۳۰۰۰۰
خدمات روزنامه‌ها و نشریات	۱۲۶۳/۵۷	۱۰۰۰	۰	۰	۲۰۰۰۰
خدمات امانت	۲۰۵۶/۱۸	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۰	۱۰۰۰۰۰
حق عضویت	۴۵۸۹/۷۲	۳۰۰۰	۱۰۰۰	۰	۱۵۰۰۰۰
خدمات آموزشی و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی	۱۶۶۲/۳۰	۱۰۰۰	۰	۰	۳۰۰۰۰
خدمات فوق برنامه (سخنرانی، همایش و ...)	۱۴۲۵/۹۷	۱۰۰۰	۰	۰	۳۰۰۰۰

همان‌طور که یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد میانگین تمایل به پرداخت پول برای بهبود و حفظ خدمات مرجع کتابخانه‌های عمومی برای هر نفر به‌طور ماهانه مبلغ ۲۵۶۷/۸۹ تومان و میانه تمایل به پرداخت ۱۰۰۰ با بیشترین و میانگین تمایل به پرداخت برای هر نفر به‌طور ماهانه به مبلغ ۱۲۶۳/۵۷ تومان برای حفظ و بهبود خدمات بخش روزنامه‌ها و نشریات و میانه تمایل به پرداخت برای این بخش برای هر نفر ماهانه ۱۰۰۰ تومان با کمترین تمایل به پرداخت ارزشگذاری شده است. همچنین بخش خدمات فوق برنامه (سخنرانی‌ها، همایش‌ها، انجمن‌های ادبی و ...) با میانگین تمایل به پرداخت برای هر نفر به‌طور ماهانه مبلغ ۱۴۲۵/۹۷ تومان و بخش خدمات آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی با میانگین تمایل به پرداخت برای هر نفر به‌طور ماهانه مبلغ ۱۶۶۲/۳۰ تومان، به ترتیب در مراحل بعدی ارزشگذاری شده‌اند.

اما در زمینه تمایل به پرداخت حق عضویت، یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که میانگین تمایل به پرداخت در این بخش برای هر نفر سالانه مبلغ ۴۵۸۹/۷۲ تومان و میانه تمایل به پرداخت برای این بخش برای هر نفر نیز سالانه ۳۰۰۰ تومان است. به نظر می‌رسد افراد در این بخش تمایل به نسبت بیشتری به پرداخت دارند. اما با توجه به یافته‌های تحقیق، کتابخانه‌های عمومی اکنون سالانه مبلغ ۵۰۰۰ تومان را به‌عنوان حق عضویت از هر نفر دریافت می‌کنند که یافته‌های تحقیق نیز همین واقعیت را نشان می‌دهد، اما اگر دست‌اندرکاران و مسئولان، وضعیت کتابخانه‌های عمومی را سامان بدهند و بهبود ببخشند، می‌توان پیش‌بینی کرد که استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌های عمومی مبلغی بیش از این مقدار را به‌صورت سالانه به‌عنوان حق عضویت به کتابخانه‌ها بپردازند.

۲. بخش رگرسیون خطی

در مدل رگرسیون خطی تمام داده‌ها وارد مدل می‌شوند تا اینکه بتوان در نهایت به بهترین متغیر رسید. منظور این است که معناداری متغیر در مدل و مقدار تمایل به پرداخت متغیرهای شش‌گانه و عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی مشخص شود.

جدول ۳. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت سالانه برای حفظ خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
مقدار ثابت (پژوهشگر)	۱۶۱۱۰/۶۷۷	۲۵۲۰/۱۳۱	۶/۳۹۳	۰/۰۰۰
شغل (دانش‌آموز)	-۵۲۷۱/۱۴۲	۱۶۳۵/۷۸۵	-۳/۲۲۲	۰/۰۰۱
شغل (دانشجو)	-۲۷۷۸/۷۷۷	۱۲۹۷/۴۲۰	-۲/۱۴۲	۰/۰۳۲
شغل (آزاد)	۵۱۵۶/۸۹۹	۱۹۵۲/۸۱۵	۲/۶۴۱	۰/۰۰۸
میزان سن	-۱۲۹/۰۱۹	۶۸/۷۸۹	-۱/۸۷۶	۰/۰۶۱
میزان درآمد (سطح سوم)	۳۸۵۶/۱۲۶	۱۳۸۵/۲۸۹	۲/۷۸۴	۰/۰۰۵
تحصیلات (سطح پنجم)	۳۹۵۱/۵۸۳	۱۱۷۳/۹۲۷	۳/۳۶۶	۰/۰۰۱
تعداد افراد خانوار (۶ نفر)	۲۱۴۶/۰۵۵	۱۱۵۷/۵۲۵	۱/۸۵۴	۰/۰۶۴

با توجه به یافته‌های جدول فوق (جدول ۳) متغیرهای شغل، درآمد و تحصیلات از نظر آماری معنادار هستند، اما متغیر تعداد افراد خانوار (۶ نفر) در سطر آخر سطح معناداری بالایی ندارد. بنابراین متغیرهای شغل (دانش‌آموز، دانشجو و آزاد)، درآمد و تحصیلات بر تمایل به پرداخت افراد برای خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی مؤثر است. شغل در سطح دانش‌آموز نسبت به سطح پایه (پژوهشگر) ۵۲۷۱/۱۴۲- واحد (تومان) تمایل به پرداخت کمتری دارد. همچنین میزان تمایل به پرداخت افراد با درآمد (۲۵۰۰۰۰۰ - ۳۱۰۰۰۰۰ تومان) نسبت به سطح پایه (۴۰۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰۰ تومان) با ثابت بودن سایر عوامل به میزان ۳۸۵۶/۱۲۶ واحد (تومان) تمایل به پرداخت بیشتری دارند.

جدول ۴. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت ماهانه برای حفظ خدمات مرجع کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۵۶۰۸/۲۶۰	۵۵۷/۶۶۵	۱۰/۰۵۷	۰/۰۰۰
جنسیت (مرد یا زن)	-۶۰۵/۹۲۷	۲۲۱/۴۸۱	-۲/۷۳۶	۰/۰۶۰
شغل (دانش‌آموز)	-۳۲۵۳/۵۳۱	۵۸۶/۶۱۴	-۵/۵۴۶	۰/۰۰۰

یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد که متغیرهای جنسیت و شغل (در سطح دانش‌آموز) متغیرهای معنادار این مدل رگرسیونی هستند. اما ضرایب متغیرهای معنادار، هر دو منفی بودند. متغیر جنسیت دارای دو سطح مرد و زن به ترتیب با کدهای ۱ و ۰ یک متغیر اسمی محسوب می‌شود. ضریب این متغیر در جدول بالا ۶۰۵/۹۲۷- و منفی است، بنابراین زنان نسبت به مردان ۶۰۵/۹۲۷- واحد (تومان) تمایل به پرداخت کمتری دارند. اما ضریب متغیر شغل (دانش‌آموز) در جدول و معادله فوق دارای مقدار ۳۲۵۳/۵۳۱- و منفی است و نشان می‌دهد افرادی که در سطح دانش‌آموز در گروه شغلی قرار دارند نسبت به گروه پایه (سطح پژوهشگر) ۳۲۵۳/۵۳۱- واحد (تومان) تمایل به پرداخت ماهانه کمتری بابت بهبود و حفظ خدمات مرجع کتابخانه‌ها دارند.

جدول ۵. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت ماهانه برای حفظ بخش روزنامه‌ها و نشریات

کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۱۰۹۵/۶۵۷	۴۰۱/۶۱۲	۲/۷۲۸	۰/۰۰۶
شغل (دانش‌آموز)	-۵۲۱/۵۴۹	۲۵۸/۸۱۵	-۲/۰۱۵	۰/۰۴۴
شغل (دانشجو)	-۵۲۵/۶۰۰	۱۸۶/۱۲۲	-۲/۸۲۴	۰/۰۰۵
میزان سن	۳۶/۹۱۲	۱۰/۸۶۲	۳/۳۹۸	۰/۰۰۱
میزان تحصیلات (دیپلم)	-۳۵۵/۸۹۲	۱۸۵/۵۵۹	-۱/۹۱۸	۰/۰۵۵
میزان تحصیلات (کارشناسی)	-۳۶۹/۰۶۴	۱۸۰/۳۷۹	-۲/۰۴۶	۰/۰۴۱
میزان تحصیلات (کارشناسی ارشد)	-۷۰۱/۲۲۱	۲۳۴/۴۷۴	-۲/۹۹۱	۰/۰۰۳
تعداد اعضای خانواده (۶ نفر)	۳۵۸/۴۱۵	۱۸۳/۸۳۸	۱/۹۵۰	۰/۰۰۵

در جدول بالا متغیرهای شغل (دانش‌آموز، دانشجو)، میزان سن، میزان تحصیلات (کارشناسی و کارشناسی ارشد)، تعداد اعضای خانواده (۶ نفر) در سطح ۵ درصد معنادار هستند. در مورد متغیر شغل در سطح دانش‌آموز، تفسیر ضریب آن به این صورت است که دانش‌آموزان در مقایسه با افرادی که پژوهشگر هستند (سطح پایه سؤال ۲) ۵۲۱/۵۴۹- واحد (تومان) میزان تمایل به پرداخت ماهانه کمتری بابت حفظ بخش نشریات و روزنامه‌ها دارند. در مورد متغیر تحصیلات در سطح کارشناسی تفسیر ضریب آن به این صورت است که نخست، ضریب این متغیر دارای علامت منفی و مقدار عددی ۳۵۵/۸۹۲- است؛ دوم، افرادی که دارای تحصیلات دیپلم هستند در مقایسه با

پژوهشگران (سطح پایه) ۳۵۵/۸۹۲- واحد (تومان) میزان تمایل به پرداخت ماهانه کمتری برای حفظ و بهبود بخش نشریات و روزنامه‌ها دارند.

جدول ۶. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت ماهانه برای حفظ خدمات امانت کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۲۳۹۱/۱۰۵	۱۸۷/۰۶۴	۱۲/۷۸۲	۰/۰۰۰
جنسیت	-۶۵۱/۶۳۷	۲۵۱/۱۰۱	-۲/۵۹۵	۰/۰۰۱
شغل (بازنشسته)	۲۱۸۰/۹۵۶	۱۱۵۶/۷۳۴	۱/۸۸۵	۰/۰۶۰
شغل (آزاد)	۱۰۶۰/۹۳۴	۵۹۴/۵۰۷	۱/۷۸۵	۰/۰۷۵

در جدول فوق متغیر جنسیت در سطح ۵ درصد معنادار است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در بخش امانت، زنان نسبت به مردان به میزان ۶۵۱/۶۳۷- واحد (تومان) تمایل به پرداخت کمتری دارند. متغیرهای شغل (بازنشسته) و شغل (آزاد) در سطح ۵ درصد معنادار نیستند، بلکه در سطح ۱۰ درصد معنادارند. متغیر شغل (آزاد) که ۱۰۶۰/۹۳۴ بوده و مقداری مثبت است، یعنی افرادی که دارای شغل آزاد هستند و در این گروه قرار می‌گیرند، نسبت به گروه پایه (پژوهشگر) ۱۰۶۰/۹۳۴ واحد (تومان) تمایل به پرداخت ماهانه بیشتری برای حفظ خدمات بخش امانت دارند.

جدول ۷. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت حق عضویت سالانه برای حفظ خدمات کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۴۳۷۴/۳۷۴	۲۲۸/۴۲۳	۱۹/۱۵۰	۰/۰۰۰
میزان درآمد (۳۲۰۰۰۰۰ به بالا)	۱۹۲۲۵/۶۲۶	۲۲۹۴/۴۸۹	۸/۳۷۹	۰/۰۰۱

در جدول فوق متغیر میزان درآمد برای گروه افرادی که دارای درآمد بالای ۳۲۰۰۰۰۰ تومان هستند، معنادار است. ضریب این متغیر ۱۹۲۲۵/۶۲۶ و مقداری مثبت بود، یعنی افرادی که در گروه درآمدی ۳۲۰۰۰۰۰ تومان و بالاتر قرار می‌گیرند، نسبت به گروه پایه (افرادی که دارای درآمد بین ۴۰۰ هزار تومان تا ۱ میلیون هستند) دارای ۱۹۲۲۵/۶۲۶ واحد (تومان) میزان تمایل به پرداخت سالانه بیشتری بابت بهبود و حفظ خدمات حق عضویت کتابخانه هستند.

جدول ۸. بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت ماهانه برای حفظ بخش آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۳۵۶۷/۴۰۰	۳۷۷/۹۴۱	۹/۴۳۹	۰/۰۰۰
شغل (دانش آموز)	-۲۲۳۲/۵۱۷	۴۰۷/۷۹۶	-۵/۴۷۵	۰/۰۰۰
شغل (دانشجو)	-۱۹۲۶/۲۹۷	۳۹۰/۱۶۷	-۴/۹۳۷	۰/۰۰۰
شغل (خانه‌دار)	-۱۹۸۸/۳۴۲	۶۵۹/۰۵۱	-۳/۰۱۷	۰/۰۰۰
شغل (آزاد)	-۱۴۷۴/۴۳۲	۵۰۹/۴۴۶	-۲/۸۹۴	۰/۰۰۴
شغل (سایر)	-۱۶۲۷/۱۳۲	۴۶۱/۱۳۱	-۳/۵۲۹	۰/۰۰۰

یافته‌های جدول ۸ نشان می‌دهد که در این رگرسیون متغیرهای شغل در سطح دانش‌آموز، شغل در سطح دانشجو، شغل در سطح خانه‌دار، شغل در سطح آزاد و شغل در سطح سایر در سطح ۵ درصد معنادار هستند. بنابراین متغیرهای شغل در سطوح فوق بر تمایل به پرداخت افراد در کتابخانه‌های عمومی برای بهبود و حفظ خدمات بخش آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی معنادار است. تمام ضرایب مربوط به متغیرهای شغل در سطوح یادشده منفی هستند. به‌عنوان مثال متغیر شغل در سطح دانش‌آموز که در سطح ۵ درصد معنادار و دارای ضریب رگرسیونی منفی ۲۲۳۲/۵۱۷- است، یعنی افرادی که در گروه دانش‌آموز قرار دارند نسبت به افرادی که در گروه پژوهشگر (گروه پایه) قرار گرفته‌اند، دارای ۲۲۳۲/۵۱۷- واحد (تومان) میزان تمایل به پرداخت کمتری برای بهبود و حفظ خدمات آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی کتابخانه‌های عمومی هستند. ضریب متغیر شغل در سطح دانشجو مقدار عددی منفی ۱۹۲۶/۲۹۷- است و این یعنی افرادی که در گروه دانشجو قرار دارند، نسبت به افرادی که در گروه پژوهشگر (گروه پایه) هستند، ۱۹۲۶/۲۹۷- واحد (تومان) تمایل به پرداخت کمتری دارند.

جدول ۹. بررسی رگرسیون خطی تمایل به پرداخت ماهانه برای حفظ بخش خدمات فوق برنامه کتابخانه‌های عمومی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیرها	ضرایب (B)	انحراف معیار	t	سطح معناداری
ثابت	۲۴۸۲/۴۷۱	۷۷۵/۵۳	۳/۲۰۱	۰/۰۰۱
شغل (دانش‌آموز)	-۳۹۰/۴۱۵	۱۹۷/۷۸۵	-۱/۹۷۴	۰/۰۴۹
مجذور متغیر سن	۱/۷۹۸	۰/۶۸۲	۲/۶۳۷	۰/۰۰۹

در جدول فوق متغیر شغل در سطح دانش آموز معنادار و منفی است، یعنی دانش آموزان نسبت به افرادی که پژوهشگر هستند (گروه پایه برای متغیر شغل) ۳۹۰/۴۱۵ واحد (تومان) تمایل به پرداخت ماهانه کمتری برای حفظ خدمات بخش فوق برنامه کتابخانه‌های عمومی دارند.

۳. بخش رگرسیون لجستیک

جدول ۱۰. بررسی میزان تمایل به پرداخت سالانه برای خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی با استفاده از مدل لجستیک

متغیر	بهبود Improvement			مدل Model		
	Chi-square	Chi-square	Sig.	Chi-square	df	Sig.
جنسیت	۴/۲۲۴	۱	/۰۴۰	۴/۲۲۴	۱	/۰۴۰

با توجه به جدول فوق متغیر جنسیت معنادار است. به طوری که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد مردان بیش از زنان احتمال تمایل به پرداخت پول برای خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهند. سایر متغیرها معنادار نبودند. به عبارتی می‌توان گفت که جنسیت افراد بر احتمال تمایل به پرداخت پول برای ارزشگذاری اقتصادی خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی مؤثر است.

جدول ۱۱. بررسی میزان تمایل به پرداخت برای بهبود و حفظ انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی با استفاده از برازش مدل لجستیک

متغیرها	بهبود Improvement			مدل Model			Variable
	Chi-square	df	Sig.	Chi-square	df	Sig.	
جنسیت	۹/۳۸۹	۱	۰/۰۰۲	۹/۳۸۹	۱	۰/۰۰۲	جنسیت
شغل	۱۴/۷۷۳	۶	۰/۰۲۲	۲۴/۱۶۲	۷	۰/۰۰۱	شغل
شغل	۲۱/۷۰۳	۶	۰/۰۰۱	۲۱/۷۰۷	۶	۰/۰۰۱	شغل
جنسیت	۵/۱۲۰	۱	۰/۰۲۴	۵/۱۲۰	۱	۰/۰۲۴	جنسیت
شغل	۱۴/۸۷۸	۶	۰/۰۲۱	۱۹/۹۹۸	۷	۰/۰۰۶	شغل
آموزش	۱۵/۵۵۶	۶	۰/۰۱۶	۱۵/۵۵۶	۶	۰/۰۱۶	آموزش
سن	۱۷/۳۷۹	۱	۰/۰۰۰	۱۷/۳۷۹	۱	۰/۰۰۰	سن
جنسیت	۶/۸۶۵	۱	۰/۰۰۹	۲۴/۲۴۴	۲	۰/۰۰۰	جنسیت
سن	۲۴/۱۴۹	۱	۰/۰۰۰	۲۴/۱۴۹	۱	۰/۰۰۰	سن
جنسیت	۱۳/۶۹۵	۱	۰/۰۰۰	۳۷/۸۴۳	۲	۰/۰۰۰	جنسیت

مؤلفه‌ها (خدمات کتابخانه‌ها)

انجمن‌های ادبی و ...

یافته‌های جدول ۱۱ نشان می‌دهد که متغیرهای جنسیت و شغل بر خدمات مرجع و امانت کتابخانه‌های عمومی معنادار و مؤثر است و مردان بیش از زنان احتمال تمایل به پرداخت پول برای خدمات مرجع و خدمات امانت کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهند. بنابراین متغیرهای جنسیت و شغل بر احتمال تمایل به پرداخت پول برای ارزشگذاری اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی مؤثر است. از طرف دیگر با توجه به اینکه تمایل به پرداخت افراد، به مازاد مصرف‌کننده وابسته است، هر فردی که از نظر شغلی مستقل باشد و درآمد مستقل داشته باشد، احتمال تمایل به پرداخت بیشتری برای پدیده‌های فرهنگی از جمله خدمات کتابخانه‌ها خواهد داشت. در اینجا مردان بیشتر از زنان تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌ها نشان می‌دهند، چرا که از نظر شغلی نسبت به زنان مستقل‌ترند.

با توجه به یافته‌های جدول فوق متغیر شغل برای حفظ خدمات بخش روزنامه‌ها و نشریات معنادار است. به عبارتی متغیر شغل بر احتمال تمایل به پرداخت افراد برای بهبود و حفظ خدمات بخش روزنامه‌ها و نشریات کتابخانه‌های عمومی مؤثر بود.

در بررسی یافته‌های جدول، متغیر تحصیلات (آموزش) بر تمایل به پرداخت حق عضویت معنادار است. به عبارتی می‌توان گفت که متغیر مورد نظر بر احتمال تمایل به پرداخت افراد برای حق عضویت سالانه به منظور بهبود و حفظ بخش خدمات حق عضویت کتابخانه‌های عمومی تأثیر دارد.

در زمینه خدمات آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی و خدمات فوق‌برنامه (سخنرانی‌ها، همایش‌ها، انجمن‌های ادبی و ....) یافته‌های جدول ۱۱ نشان می‌دهد که متغیرهای جنسیت و سن معنادار هستند. به این معنا که متغیر سن و جنسیت بر احتمال تمایل به پرداخت افراد برای حفظ بخش خدمات آموزش و کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی و بخش خدمات فوق‌برنامه (سخنرانی‌ها، همایش‌ها، انجمن‌های ادبی و ....) کتابخانه‌های عمومی مؤثر است.

نتیجه‌گیری

مطالعه ارزشگذاری مشروط کتابخانه‌های عمومی در ایران نشان می‌دهد که ارزش استفاده مستقیم مهم‌ترین انگیزه ارزشگذاری کتابخانه‌های مذکور است و نتایج یافته‌ها حکایت از آن دارند که به‌طور میانگین ۹۸/۸ درصد بر اساس استفاده مستقیم و منافع خود به ارزشگذاری اقتصادی کتابخانه‌های عمومی پرداخته‌اند (نتایج یافته‌های پژوهش).

کتابخانه‌های عمومی در ایران از نظر بودجه با مشکلات زیادی روبه‌رو هستند. به طوری که از نظر خرید منابع به‌روز و بسیاری از خدمات دیگر این مشکل برای جامعه و استفاده‌کنندگان ملموس است. شرایط مذکور کمی کردن خدمات کتابخانه‌های عمومی را حائز اهمیت می‌کند. بنابراین هرچند استفاده‌کنندگان با دریافت پول برای خدمات کتابخانه‌های عمومی مشکل دارند و واکنش نشان می‌دهند، در صورتی که بتوان برای سامان دادن به وضعیت کتابخانه‌ها، به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی به این مسئله مهم اقدام کرد، بسیار بجا خواهد بود.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که استفاده‌کنندگان تمایل دارند برای شرایط کنونی و حفظ موقعیت فعلی کتابخانه‌های عمومی مبالغی پرداخت کنند که این مبالغ برای خدمات کلی و در بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها به‌عنوان مدل‌های قیمت‌گذاری ذکر شده است. اما اگر دریافت پول برای خدمات کتابخانه‌های عمومی با توجه به بهبود شرایط و تغییر وضعیت کنونی باشد، بی‌تردید با توجه به دیدگاه استفاده‌کنندگان تمایل به پرداخت برای انواع خدمات قابل ارائه در کتابخانه‌های عمومی، افزایش چشمگیری خواهد یافت.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که ارزشگذاری و تمایل به پرداخت برای خدمات کلی کتابخانه‌های عمومی شرایط مناسبی ندارد، چرا که در صورت برآورد ارزش کل اقتصادی آنها، مبلغ تمایل به پرداخت خیلی کمتر از هزینه‌های سالیانه آنها خواهد بود. در زمینه تمایل به پرداخت برای خدمات انواع بخش‌های مختلف کتابخانه‌ها وضع به این منوال است. اما مسئله مهم اینکه با توجه به شرایط کنونی تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی وجود دارد، هرچند این میزان تمایل به پرداخت شایان توجه و متناسب با هزینه کتابخانه‌های عمومی نیست.

با توجه به الگوهای قیمت‌گذاری و میانگین تمایل به پرداخت برای انواع خدمات کتابخانه‌های عمومی، بیشترین تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی به‌صورت ماهانه به‌ترتیب مربوط به خدمات مرجع ۲۵۶۷۰ ریال، خدمات امانت ۲۰۵۶۰ ریال، خدمات آموزشی و پژوهشی و ۱۶۶۳۰ ریال، خدمات فوق‌برنامه ۱۴۲۵۰ ریال، خدمات روزنامه‌ها و نشریات ۱۲۶۳۰ ریال بود. در ضمن تمایل به پرداخت برای خدمات حق عضویت کتابخانه‌های عمومی که به‌صورت سالانه بررسی شده است، ۴۵۸۹۰ ریال ارزشگذاری شد که با حق عضویت سالانه فعلی کتابخانه‌های عمومی برابر است.

همچنین عوامل مؤثر بر تمایل به پرداخت برای خدمات کتابخانه‌های عمومی مسئله بسیار مهمی است که در این پژوهش نیز بررسی شد. نتایج این بخش نشان می‌دهد که متغیرهای شغل،

درآمد، تحصیلات، جنسیت، سن، تعداد افراد خانواده (۷ نفر به بالا) بر تمایل به پرداخت استفاده‌کنندگان برای خدمات کتابخانه‌های عمومی مؤثر و معنادار است.

پیشنهاد‌های مبتنی بر یافته‌های پژوهش

۱. برای بالا بردن ارزش اقتصادی خدمات کتابخانه‌های عمومی، کارکنان و کتابداران و برخورد آنها برای کاربران از اهمیت بسیاری برخوردار است، پیشنهاد می‌شود از کتابداران متعهد، متخصص و پایبند به اخلاق حرفه‌ای استفاده شود.
۲. ارزشگذاری اقتصادی نشان داد که عموم کاربران ارزش اقتصادی آنچنانی برای خدمات کتابخانه‌های عمومی در نظر نمی‌گیرند، بنابراین مسئولان کتابخانه‌های عمومی باید سطح خدمات آنها را افزایش دهند.
۳. وجود امکانات درآمدزا مانند کافی‌شاپ، فتوکپی، پرینت، کارگاه‌های آموزشی و پژوهشی، سخنرانی‌ها، سالن‌ها و همچنین کارهای فوق‌برنامه دیگر به درآمدزایی کتابخانه‌های عمومی کمک می‌کند.

پی‌نوشت

1. Contingent valuation method(CVM)
2. Willingness to pay (WTP)
3. AABO Svanhild
4. Contingent Valuation Method(CVM)
5. State preference method(SPM)
6. Use Value
7. Non_Use Value
8. Heal et al
9. Bateman and Willis
10. Hanemann
11. Bohm
12. Dahlberg
13. Willingness to Pay
14. Willingness to Accept
15. Strode
17. Ikeuchi
18. Tax
19. Donation
20. Charge
21. Guhde
22. E- Books
23. E –Audio Books
24. Online- videos
25. Ko
26. Jura
27. McDermott Miller Limited
28. contingent valuation method
29. Binary Regression Model
30. Mitchell and Carson

۱۶. واحد پول لتونی لیت است

منابع

۱. امیرنژاد، حمید؛ عطائی سلوط، کمال (۱۳۹۰). ارزشگذاری اقتصادی منابع زیست محیطی. ساری: آوای مسیح.
۲. تراسبی، دیوید (۱۳۸۵). اقتصاد و فرهنگ. ترجمه کاظم فرهادی. تهران: نشر نی.
۳. خورشیددوست، علی (۱۳۷۶). نقش روش‌های قیمت‌گذاری و تحلیل اقتصادی در ارزیابی محیط زیست. محیط‌شناسی، شماره ۲۰: ۹۳-۱۰۲.
۴. سیتق، موهیندر (۱۳۸۸). مدیریت کتابخانه و نظام اطلاع‌رسانی (نظریه و عمل). ترجمه غلامرضا فدایی. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.
۵. عسگری، علی؛ مهرگان، نادر (۱۳۸۰). برآورد تمایل به پرداخت بازدیدکنندگان میراث تاریخی فرهنگی با استفاده از CVM: نمونه گنج‌نامه همدان. پژوهش‌های اقتصادی دانشگاه تربیت مدرس، ۱ (۲): ۹۳-۱۱۵.
۶. فتاحی، شهرام (۱۳۹۱). تقریرات درس اقتصادسنجی دوره دکتری. کرمانشاه: دانشگاه رازی، دانشکده اقتصاد.
۷. گجراتی، دامودار (۱۳۷۱). مبانی اقتصادسنجی. مترجم حمید ابریشمی. تهران: دانشگاه تهران.
۸. محمدی، مهدی (۱۳۸۹). ارزشگذاری اقتصادی: رویکرد بدیل اقتصاد تطبیقی، ۱ (۲): ۹۱-۱۰۳.
۹. وارد، سوزان؛ فانگ، یم اس؛ ثری، تامی نیکلسون (۱۳۸۲). تحویل اطلاعات در قرن بیست و یکم: خلاصه مذاکرات چهارمین کنفرانس بین‌المللی خدمات اطلاع‌رسانی انتفاعی در کتابخانه‌ها. ترجمه زیر نظر حسین مختاری معمار با همکاری حسن اشرفی ریزی، محمد حسن‌زاده، ابراهیم مختاری نبی. تهران: نشر چاپار.
10. Aabo, S. (2005). Are Public Libraries Worth Their Price? A contingent valuation Study of Norwegian Public libraries' New Library World, 106 (1218/1219): 487-495.
11. Aabo, S. (2005). Libraries: a voyage of discovery, available at: www.ifla.org/IV/ifla71/Programme.htm.
12. Aabo, S. (2005). The value of public libraries: A methodological discussion and empirical study applying the contingent valuation method. Oslo: Department of Media and Communication, University of Oslo.
13. Aabo, S. (2005). Public libraries and valuation: A Norwegian study applying a non-market approach. Oslo: University of Oslo.

14. Aabo, S. (2005). Valuing the benefits of public libraries. *Information economics and policy*, 17, pp.175 – 198.
15. Aabø, S. & Strand, J. (2004). Public library valuation, nonuse values, and altruistic motivations. *Library Information & Science Research*, 26 (3) pp. 351-372.
16. Batman, Ian J. and et al. (2002). *Economic valuation with state preference techniques; a manual*.
17. Bateman, J. and Willis, .K. G, (Ed). (1999). *Valuing Environmental Preferences Theory and Practice of the Contingent Valuation Method in the US, EU, and Developing Countries*. Oxford University Press.
18. Bohme, P. (1972). Estimating demand for public goods. An experiment. *European Economic Review*, 3: 111- 30.
19. Carson, Richard T. and Hanemann, W. Michael (2005). Contingent Valuation. In *Hand Book of Environmental Economics, Value 2*. Edited by K. G. Mäler and J.R. Vincent. Elsevier B. V.Pp.821-936.
20. Chung H-K (2007) Measuring the economic value of special libraries. *The Bottom Line: Managing Library Finances* 20(1): 30–44.
21. Chung, H.-K. (2008) 'The Contingent Valuation Method in Public Libraries', *Journal of Librarianship and Information Science* 40(2): 71–80.
22. Dahlberg, A. (1974). *Geografisk rörlighet: Sociala och ekonomiska effekter (Geographic mobility: social and economic effect)* Department of economic. University of Umea Sweden (in Swedish).
23. Elliott DS, Holt GE, Hayden SW and Holt LE (2007) *Measuring Your Library's Value: How to Do a Cost-Benefit Analysis for Public Library*. Chicago, IL: ALA.
24. Guhde, Emily (2012). *The value of on line resources to North Carolina public library Patrons*. North Carolina: The University Of North Carolina.
25. Hanemann, W. M. (1991). Willingness to pay and willingness to accept .How much can they differ? *American Economic Review*. 81:635- 47.
26. Heal, G. Mand et al. (2005). *Valuing Ecosystem Services. Toward Better Environmental Decision- Making*. The National Academies Press, Washington, D. C.
27. Hider, Philip (2008). How much are technical services worth? Using the Contingent Valuation Method to estimate the added value of collection management and access. *The Library Resources & technical services*, Vol. 52, No. 4, pp. 254-262.
28. Hider, Philip (2008). Using the Contingent Valuation Method for Dollar Valuations of Library Services... *The Library Quarterly*, Vol. 78, No. 4, pp. 437-458.
29. Holt, G.E., Elliott, D., Moore, A. (1999), "Placing a value on public library services", *Public Libraries*, Vol. 38 pp.98-108.
30. Ikeuchi, Atsushi & Et al. (2012) Double- bounded Dichotomous Choice CWM for Public library Services in Japan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*.
31. Jura Consultants (2008) *Economic Impact Methodologies for the Museums, Libraries and Archives sector: What works and what doesn't*. London: MLA Council.

32. KO, Young Man and et al. (2012) an economic valuation studies of Public libraries in Korea. *Library and Information science Research*, 34, pp.117-124.
33. McDermott miller Limited (2002). *National Bibliographic Database and National Union catalogue: Economic Valuation*. Wellington New Zealand: Nation Library of New Zealand.
34. Melo, Luiza.Baptista; PIRES, Cesaltina P.(2011).measuring economic value of the electronic scientific information services in Portuguese academic libraries .*journal of information science*,43(3)146-159.
35. Melo, Luiza.Baptista; PIRES, Cesaltina P. (2011).Which Factors Influence the Willingness to pay For Electronic libraries services? A Study of the Portuguese electronic scientific information Consortium B-ON. *Journal of Librarianship and information science*, oct.10, pp.1-14.
36. Mitchell R. C. and Carson R. T (1989), "Using Survey to Value Public Goods: The Contingent Valuation Method", (Washington DC, Resources for the Future).
37. Noonan, D.S. (2003) 'Contingent Valuation and Cultural Resources: A Meta-Analytic Review of the Literature', *Journal of Cultural Economics*, 27: 159-76.
38. Obrien, Dave (2010).measuring the value of culture: a report to the Department for culture Media and sport. Arts & humanities Research council/Economics & social research council.
39. Strode, Leva and et al (2012) *Economic value and impact of public libraries in Latvia: study Report*. Latvia: publiskas Bibliotekas Attistibai.

